

Тамара С. Лазовић¹⁶

Ана М. Лукић

Јелена Б. Видојевић

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду¹⁷

СОЦИОДЕМОГРАФСКИ ПРЕДИКТОРИ СТАВОВА ПРЕМА ОСОБАМА СА СМЕТЊАМА У ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ РАЗВОЈУ

Сажетак: У литератури се уочава велики број радова који се бави тематиком ставова према особама са сметњама у развоју. Углавном, ови радови имају тенденцију да истакну предикторе ставова бавећи се темом инклузије. Имајући у виду закључке претходних истраживања и несумњив значај ставова о инклузији деце са сметњама у интелектуалном развоју у друштво, формиран је и циљ овог рада. Циљ овог рада је да се прегледом и анализом доступних истраживања сагледа који су социодемографски предиктори ставова према особама са сметњама у интелектуалном развоју. Преглед доступне литературе извршен је претраживањем електронских база података Google Scholar, ResearchGate, Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (Kobson), као и доступних штампаних књига. Анализа резултата истраживања указује да следећи фактори имају велики утицај на ставове према особама са сметњама у интелектуалном развоју: ниво развијености емпатије, ниво знања о особама са сметњама у развоју, учесталост контаката са особама и децом са сметњама у развоју, пол, узраст и сл. Налаз да различити ставови испитаника према особама са сметњама у развоју зависе од различитих фактора је налаз који отвара низ нових истраживачких питања. Такође, даје и добру полазну основу за нова истраживања. У будућности би требало понудити моделе и програме промене ставова деловањем на предикторе.

Кључне речи: анализа, предиктори, ставови, особе са ИО.

УВОД

Постоје различите дефиниције ставова у зависности од теоријског приступа на коме су засноване. Једна од општијих дефиниција указује на то да ставови представљају предиспозиције људи да доживе ствари и ситуације на одређен начин и да поступе у складу са својим виђењем (Špelić et al., 2009).

¹⁶tamara0712@live.com

¹⁷Студенти докторских студија

Према Пецу, став је стечена, релативно трајна и стабилна организација позитивних или негативних емоција, вредновања и реаговања према неком објекту (Petz 1992: 426). Ставови се формирају непосредним контактом, на основу искуства или у интеракцији са околином. Ставови су трајни, мада се, стицањем новог искуства, могу мењати (Leutar & Štambuk, 2006).

Став је идеја о одређеној друштвеној групи која је праћена емоцијама и предвиђа понашање према тој групи у специфичним условима (Holtz & Tessman, 2007). Међутим, битно је напоменути да се ставови не односе само на друштвене групе, него се односе и на ствари, појаве, ситуације и слично. Овом дефиницијом се указује на присуство три компоненте ставова, а то су когнитивна, афективна и бихевиорална компонента. Когнитивна димензија се односи на идеју која је заснована на процесу категоризације и представља минималан услов за постојање ставова. Афективном компонентом се указује на емоције које прате идеју. Бихевиорална димензија одражава намере особе према стимулусима који су укључени у специфичну категорију, а посебно је условљена социјалним нормама. Практичан значај примене трокомпонентног модела ставова у инклузивном окружењу се огледа у томе да је поред когнитивне репрезентације ометености значајно укључити и афективну компоненту ставова (Campbell et al., 2004), јер позитивнија осећања могу довести до веће спремности за учешће у заједничким активностима са вршњацима који имају сметње у развоју (Miller et al., 1996).

Розенбаум са сарадницима (Rosenbaum et al., 1986) тврди да је развој ставова заснован на две преклапајуће секвенце развоја, а то су процеси који доминирају дечјим искуством (са афективног, преко перцептивног до когнитивног нивоа) и усмереност пажње (од себе, преко група до појединаца). Имајући у виду да су деца посебно осетљива на социјалне факторе који су у складу са њиховим развојним нивоом, посебно је значајан податак да се очекује да на узрасту од осам до десет година деца могу позитивно реаговати на информације и интервенције које су засноване на когнитивним процесима који им омогућавају да разумеју категорије и индивидуалне квалитете људи. Поред когнитивног развоја, на настанак и развој ставова утиче и социјално окружење. У том погледу се у литератури посебно истиче значај идентификације појединца са референтном групом (Rosenbaum et al., 1986).

Даље, Кемпбел (Campbell, 2007) указује на значај процеса учења, истичући да деца прихватају ставове своје породице и окружења, као и да се кроз образовање ставови директно преносе на децу. Најпре је развој ставова приписиван породици, а истраживања несумњиво показивала да одређено понашање родитеља утиче и на развој личности детета. На формирање дечје личности утичу родитељска нега и топлина, подршка и прихватање (Павићевић, 2018). Временом је утицају вршњака приписиван све већи значај, препознајући важност вршњачке игре и сукоба у процесу учења (Rosenbaum et al., 1986). Осим утицаја вршњака,

велики је и утицај наставника. Наставник има најодговорније место у процесу учења, јер свака врста учења зависи најпре од његових квалитета: стручних, научних, психолошких, моралних и пре свега људских (Миленовић, 2009).

Када се говори о ставовима, треба имати у виду и стигматизацију. Стигматизација особа са ометеношћу се дефинише као негативно обележавање, маргинализовање или избегавање особа зато што имају неку врсту поремећаја. Она се заснива на унапред формираним негативним ставовима, односно предрасудама (Милачић-Видојевић и Драгојевић, 2011). Многи фактори утичу на став појединца према особама са инвалидитетом: узраст, пол, ниво образовања, брачни статус, социоекономски статус, место становања (Paris, 1993, према Goreczny et al., 2011). Уколико су ставови према особама са ометеношћу негативни, велика је вероватноћа да ће то утицати на укључивање ових особа у школе, радне организације и друштво у целини (Gilmore et al., 2003. према Yazbeck et al., 2004).

Имајући у виду закључке претходних истраживања и несумњив значај ставова за инклузију деце са сметњама у интелектуалном развоју у друштво формиран је и циљ овог рада. Циљ овог рада је да се прегледом и анализом доступних истраживања сагледа који су социодемографски предиктори ставова према особама са сметњама у интелектуалном развоју како би се у будућности понудили модели и програми промене ставова деловањем на предикторе.

МЕТОД РАДА

Преглед доступне литературе извршен је претраживањем електронских база података Google Scholar, ResearchGate, Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (Kobson), као и доступних штампаних књига. Приликом претраживања коришћене су листе референци из радова пронађених на основу претраге по кључним речима на српском и енглеском језику: *ставови, особе са сметњама у развоју, интелектуална ометеност, демографски предиктори и различите комбинације наведених речи*. Прегледана је доступна литература са темом ставова према особама са интелектуалном ометеношћу.

СОЦИДЕМОГРАФСКИ ПРЕДИКТОРИ СТАВОВА ПРЕМА ОСОБАМА СА ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ОМЕТЕНОШЋУ – ИСТРАЖИВАЧКИ ДИСКУРС

Резултати досадашњих истраживања су показали да следећи фактори имају велики утицај на ставове деце и особа типичне популације према деци и особама са тешкоћама у развоју: ниво развојености емпатије, ниво знања о особама са сметњама у развоју, учесталост контаката са особама и децом са сметњама у развоју, утицај пола и слично (Davis, 1980).

Повећање знања о особинама чланова мањинске групе сматра се значајним за смањење негативних ставова према њима. Очекивања заснована на теорији атрибуције су да ће до промјене ставова доћи тако што ће повећање знања о особи која припада мањинској групи деловати на афективне одговоре усмерене ка њој, а да ће потом ови одговори учинити понашајне намере позитивнијим. Холц и Тесман (Holtz & Tessman, 2007) су у свом истраживању користиле видео-запис о Туретовом синдрому у коме су дале експланаторне информације о овом синдрому. Истраживањем је обухваћено 179 деце, узраста од седам до петнаест година. У експерименталну групу је укључен 91 ученик, а у контролну 45 ученика. Испитаници су уједначени у погледу пола и узраста. Резултати студије указују на то да је након спровођења програма у експерименталној групи утврђено статистички значајно повећање знања о особама са Туретовим синдромом, као и постојање бољих ставова према овој друштвеној групи (Holtz & Tessman, 2007).

Кембел и сарадници (Campbell et al., 2004) су у својој студији, која је узорком обухватила 576 деце просечног узраста десет година, процењивали утицај давања информација које су наглашавале сличности деце са аутизмом и њихових вршњака, као и оних које се односе на специфичне карактеристике особа са аутизмом на ставове према деци са овим развојним поремећајем. Процентом ставова пре и после добијања наведених информација утврђен је позитиван утицај знања на ставове према овој друштвеној групи. У прилог томе да знање о аутизму има позитиван утицај на ставове према особама са овим развојним поремећајем говоре и резултати студије сличног дизајна (Campbell et al., 2004).

Кембел (Campbell, 2007) је процењивала и ефекте знања стечених личним представљањем ученика са аутизмом на ставове вршњака типичног развоја. Узорак је чинило 233 испитаника просечног узраста десет година и седам месеци. Резултати студије су у складу са претходним наводима да добијање информација о аутизму за резултат има позитивније ставове према припадницима ове популације. Наиме, добијање описних информација о аутизму је резултирало позитивнијим когнитивним ставовима. Треба напоменути да је лично представљање особа са аутизмом довело до позитивнијих конативних ставова у односу на описне информације о аутизму (Campbell 2007). Резултати претходних студија недвосмислено говоре у прилог позитивном утицају знања о особама са ометеношћу на ставове према њима.

Розенбаумова метааналитичка студија (Rossenbaum et al., 1986) указује на то да контакт између припадника различитих група може довести до побољшања ставова посредовањем знања, емоција и анксиозности. Наиме, према наводима аутора студије са повећањем знања о припадницима неке групе, смањењем анксиозности приликом сусрета с њима и повећањем емпатије према овим особама долази до позитивне промене ставова (Rossenbaum et al., 1986).

Резултати истраживања показују и да сва три претходно поменута посредника имају статистички значајан ефекат, али да повећање знања има мањи ефекат у односу на повећање емпатије и/или смањење анксиозности. Када су у питању ставови опште популације, у студији спроведеној на 878 испитаника (Dyson, 2005) утврђено је да особе женског пола имају позитивније ставове. Особе женског пола су дале позитивније одговоре на сва питања о животу у заједници особа са Дауновим синдромом и личним односима са овим особама, али су испољиле негативније ставове у погледу питања о инклузивном образовању деце са Дауновим синдромом него испитаници мушког пола. У складу са тим су и резултати студије Гилморове (Gilmore, 2006), која проналази да су мушкарци чешће спомињали негативне особине као што је присуство снижених интелектуалних капацитета код особа са Дауновим синдромом, док су жене указивале на позитивне личне карактеристике ове популације (Gilmore, 2006). Полне разлике остају и у одраслом добу, женски испитаници и у овом периоду испољавају позитивније ставове према особама са Дауновим синдромом.

Мирет и сарадници (Mirete et al., 2020) су по основу контакта и знања пошли од тога да би било корисно испитати ставове према особама са интелектуалном ометеношћу (ИО) на узорку студената из области друштвено-хуманистичких наука, те су 245 студената Педагошког факултета Универзитета у Мурсији (Шпанија) укључили у своје истраживање. Наиме, циљ њихове студије односи се на идентификацију спољашњих и унутрашњих фактора који могу да се окарактеришу као предиктори ставова према особама са ИО. За реализацију овог истраживања посебно је конструисан упитник који представља модификацију два инструмента и који се састоји од две различите димензије. Прва димензија је у вези са емпатијом, односно бригом из саосећајности (пример тврдње из упитника је *Веома ми је жао када други људи имају проблеме*, а друга се односи на ставове према особама са инвалидитетом (пример тврдње је *Људи са инвалидитетом треба да буду смештени у специјалне институције*). Резултати истраживања говоре у прилог томе да емпатична забринутост, односно брига из саосећајности представља предиктор позитивних ставова према особама са ИО. С друге стране, показало се да, на пример, претходно знање о инвалидитету није релевантно у овом случају (Mirete et al., 2020).

Студија Јазбека и сарадника (Yazbeck et al., 2004) имала је за циљ да испита ставове према одраслим особама са ИО. Истраживање је спроведено у Аустралији и обухватило је студенте, стручњаке различитих профила који се баве особама са интелектуалном ометеношћу и добровољце из опште популације који су долазили из већих градова на источној обали Аустралије. Ради прикупљања података у студији су коришћена четири стандардизована упитника. На кућну адресу испитаника послато је 1100 упитника од чега је 44,7% враћено. Одговори су били анонимни. Закључак аутора је да су најпозитивније

ставове према особама са интелектуалном ометеношћу имали студенти и стручњаци, затим млађе особе и особе са универзитетским образовањем. Наведене групе испитаника су, такође, највише подржале интеграцију интелектуално ометених особа у друштвену заједницу, као и права ових особа. Нису пронађени резултати који би указали на зависност ставова испитаника у односу на њихов пол. Такође, описано истраживање подржава претпоставку да старији испитаници исказују негативније ставове према интелектуално ометеним особама него млађи испитаници, што се оправдава чињеницом да су старији људи живели у времену када су се интелектуално ометене особе смештале у посебне институције и на тај начин биле мање уочљиве у друштвеној заједници (Yazbeck et al., 2004).

У овој студији студији (Yazbeck et al., 2004) није пронађена статистички значајна разлика у ставовима испитаника у односу на пол. За разлику од ових података, у студији коју је спровео Горецни са сарадницима (Goreczny et al., 2011) наилазимо на резултате који показују присуство позитивнијих ставова испитаника женског пола према особама са интелектуалном ометеношћу. Такође, постоје и друге студије које потврђују позитивније ставове особа женског пола према особама са интелектуалном ометеношћу (Yuker & Block, 1986; Chen et al., 2002; Ten Klooster et al., 2009 према Goreczny et al, 2011). Ипак, неки аутори (Morin et al., 2012) указују на то да те разлике могу бити и у односу на поједине димензије става, било да је у питању афективна, когнитивна или конативна. Наиме, у студији ових аутора се испоставило да су мушкарци имали мање повољне ставове у погледу фактора нелагодности, односно афективне димензије става. Жене су имале негативније ставове у односу на когнитивну димензију става код фактора познавања способности и права особа са ИО. Када је у питању испитивање имплицитних насупрот експлицитним ставовима, одређени аутори (Wilson & Scior, 2015) истичу да неке социодемографске карактеристике, као што је пол, нису статистички значајно повезане са ставовима према особама са ИО.

Резултати претходно поменутих студија (Yazbeck et al., 2004; Goreczny et al., 2011; Morin et al., 2012) показују и да постоји статистички значајна разлика у ставовима у односу на узраст испитаника. Аутори су добили резултате да млађи испитаници имају позитивније ставове према особама са интелектуалном ометеношћу. Међутим, друга истраживања дошла су до резултата да млађи испитаници имају негативније ставове према особама са интелектуалном ометеношћу (Ten Klooster et al., 2009). Млађе особе не разумеју значење ометености. Особе у доба адолесценције генерално имају велики број негативних ставова. Такође, млађи испитаници ствари посматрају у крајностима, или је нешто добро или лоше, без нијанси које старије особе вероватно узимају у обзир (Ten Klooster et al., 2009).

Да узраст има утицаја на ставове према интелектуално ометеним особама, показују и резултати истраживања Морина и сарадника (Morin et al., 2012), где је добијено да су млађи испитаници имали повољније

ставове. Даље, у овом истраживању које је спроведено телефонским путем на узорку од 1605 становника Квебека добијено је да су генерално присутни повољни ставови према особама са ИО на све три димензије. Показало се и да су ставови негативнији што је нижа функционалност особе са ИО. Резултати су добијени коришћењем Упитника о ставовима према интелектуалној ометености који садржи пет следећих фактора: 1) нелагода/дискомфор; 2) сензибилитет; 3) познавање узрока; 4) познавање способности и права; и 5) интеракција. На основу одговора на овом упитнику, добијено је још и да ставови варирају у зависности од пола, образовног нивоа и узраста, али и од степена знања о ИО, броја познаника са ИО и квалитетом и учесталашћу контакта са њима (Morin et al., 2012).

У још једној студији прави се осврт на повезаност узраста и ставова, где је ауторка (Domagała-Zyśk, 2021) имала за циљ да процени ставове људи из различитих старосних група према особама са ИО за време пандемије ковида 19. Овим истраживањем обухваћено је 223 испитаника из Лублина (Пољска), чији су одговори скупљани од маја 2020. до јануара 2021. Подаци су прикупљени уз помоћ вишедимензионалне скале ставова према особама са инвалидитетом и посебно дизајнираног Упитника о ставовима према особама са ИО током пандемије, и указују на то да су генерални ставови повољни, али не у великој мери, односно да су ставови благо подржавајући. Даље, ставови су се разликовали код испитаника различитих старосних група: најмлађа и најстарија група показивале су највише позитивних ставова, а они у категорији одраслих (35–60 година) имали су најнегативније ставове (Domagała-Zyśk, 2021).

Што се тиче испитаника који у породици имају особу са инвалидитетом, студија коју је спровео Горецни са сарадницима (Goreczny et al., 2011) даје сличне резултате као и остала истраживања (Ten Klooster et al., 2009), а то је да ови испитаници имају позитивније ставове према особама са инвалидитетом од појединаца који у породици немају особе са инвалидитетом. Али, мора се узети у обзир и чињеница да је у овој студији била обухваћена неколицина појединаца које у породици имају особе са инвалидитетом, као и неколицина самих особа са инвалидитетом. Додатно, и у студији Морина и сарадника (Morin et al., 2012) је добијено да су ставови према особама са ИО позитивнији што је чешћи и квалитетнији контакт са њима. Мирет и сарадници (Mirete et al., 2020) указују на то да спољни фактори, а у конкретном истраживању контакт са особама са инвалидитетом, не представља предиктор ставова према особама са ИО.

Приказано је и да испитаници са факултетским образовањем имају ставове који су позитивнији од ставова испитаника са нижим образовним нивоом (Yazbeck et al., 2004). Исто закључују и друге студије (Ten Klooster et al., 2009): универзитетски образоване особе су информисаније и свестраније, те су њихови ставови позитивнији у односу на особе са средњом или нижом стручном спремом. Морин и сарадници (Morin et al., 2012) потврђују да виши образовни ниво указује и на позитивније

ставове према особама са ИО. Упркос томе, неки аутори (Wilson & Scior, 2015) напомињу да, када су у питању имплицитни ставови, нема статистички значајне повезаности образовног нивоа са ставовима.

Код испитивања ставова битно је нагласити да ли су у питању експлицитни или имплицитни ставови, који могу постојати истовремено, али не морају бити у сагласности (Gawronski & Bodenhausen, 2006). Експлицитни ставови се често повезују са социјално пожељним одговорима, а имплицитни су они који се јављају на несвесом нивоу (Strack & Deutch, 2004), те се између њих може јавити дискрепанца. У истраживањима се то неретко и дешава, а посебно када су у питању социјално осетљиве теме (Fazio et al., 1995). Како би се предупредило добијање резултата који нису у корак са ставовима који су заиста присутни, аутори (Wilson & Scior, 2015) су испитивали управо имплицитне ставове према особама са ИО и њихову везу са експлицитним ставовима, социјалном дистанцом, емоционалном реакцијом и контактом. Истраживање је реализовано путем интернета на узорку од 326 испитаника из Велике Британије, чији одговори указују на то да имплицитни ставови нису значајно повезани са експлицитним ставовима, социјалном дистанцом или емоционалним реакцијама. Томе треба додати и да имплицитни ставови нису варирали у односу на ниво контакта испитаника са особама са ИО, нити у односу на тип тог контакта (добровољан или невољан), али су ове карактеристике и те како утицале на експлицитне ставове. Додатно, добијено је да постоји мала до умерена повезаност између емоционалних реакција и експлицитних ставова и социјалне дистанце (Wilson & Scior, 2015).

ДИСКУСИЈА

На основу прегледаних студија, долази се до закључка да на ставове испитаника утичу различити чиниоци: узраст, пол, образовање, као и претходни контакт са особама са инвалидитетом. Негативни ставови према ометеним особама доводе до лоше интеграције ових особа у друштвену заједницу. Како наводе поједини аутори (Hergenrather & Rhodes, 2007, према Goreczny et al., 2011), ставови могу довести и до негативног утицаја на самопоштовање особа са инвалидитетом, виђење своје болести, или коришћење стручних и рехабилитационих центара.

Ставови имају велики утицај на друштво и понашање људи. Ставови су део личности, односно нешто што сматрамо делом себе самога. Као такви, они утичу и на наше мишљење, памћење и сећања.

Ставови су најчешће у складу са ставовима групе којој особа припада. Сама група као целина критикује и осуђује ставове који нису у складу са ставовима већине, односно врши притисак на то да се њени ставови прихвате и усвоје. Антонак са сарадницима (Antonak et al., 1993) описује да код сваког појединца постоји потреба да буде прихваћен од стране групе којој припада, па он се повинује и њеним ставовима.

Особе са интелектуалном ометеношћу, исто као и друге особе, имају различите потребе, жеље и циљеве, међу којима је и потреба да буду прихваћене у друштву и укључене у друштвене активности. Негативни ставови према особама са интелектуалном ометеношћу смањују могућности да ове особе буду успешно интегрисане у друштво. Такође, негативни ставови утичу на њихово самопоуздање, селфконцепт и квалитет живота.

Важно је навести да постоје одређени програми промене ставова који су засновани на контакту и темеље се на веровању да ће са повећањем контакта између припадника већинске и мањинске групе доћи до позитивне промене ставова. Према наводима Розенбаума (Rossenbaum et al., 1986) ови програми такође су засновани и на хипотези контакта и теорији социјалног идентитета.

У будућности би требало искористи знања о предикторима ставова ради формирања нових програма за њихову измену. Уколико знамо да информације и контакт утичу на промену ставова, као и да постоји одређени узраст на коме су испитаници више сензибилисани на различитости или да је емпатичност предиктор због које особе женског пола имају позитивније ставова према особама са ИО, требало би да развијамо програме за децу и младе који укључују ове компоненте.

ЗАКЉУЧАК

Налаз различитих ставова испитаника према ометеним особама, а у зависности од различитих фактора налаз је који отвара низ нових истраживачких питања и даје добру полазну основу за нова истраживања. У складу са закључцима истраживања у литератури, у будућности би требало оформити програме и моделе промене ставова према особама са сметњама у интелектуалном развоју деловањем на предикторе.

ЛИТЕРАТУРА

- Antonak, R., & Harth, R. Psychometric analysis and revision of the Mental Retardation Attitude Inventory. *Mental Retardation*, 32(1994): 272-280
- Antonak, R., Fiedler, C., & Mulick, J. A scale of attitudes toward the application of eugenics to the treatment of people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 37(1993): 75-83.
- Campbell J. M. Middle school student's response to the self-introduction of a student with autism effects of perceived similarity, prior awareness, and educational message. *Remedial and Special Education* 28 (2007): 163-173.
- Campbell, J. M. Middle school students' response to the self-introduction of a student with autism: Effects of perceived similarity, prior awareness, and educational message. *Remedial and Special Education*, 28(3) (2007): 163-173.
- Campbell, J. M., Ferguson, J. E., Herzinger, C. V., Jackson, J. N., & Marino, C. A. Combined descriptive and explanatory information improves peers' perceptions of autism. *Research in developmental disabilities*, 25(4) (2004): 321-339.

- Crowne, D. P., & Marlowe, D. A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting Psychology*, 24 (1960): 349-354.
- Davis, M. H. *A multidimensional approach to individual differences in empathy*. 1980.
- Domagała-Zyśk, E. Attitudes of Different Age Groups Toward People With Intellectual Disability During the COVID-19 Pandemic. *Front. Psychiatry* 12 (2021). <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.59170>
- Dyson, L. L. Kindergarten children's understanding of and attitudes toward people with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 25(2) (2005): 95-105.
- Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C., & Williams, C. J. Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(6) (1995): 1013-1027. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.6.1013>
- Gawronski, B., & Bodenhausen, G. V. Associative and propositional processes in evaluation: an integrative review of implicit and explicit attitude change. *Psychological Bulletin*, 132(5) (2006): 692-731. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.5.692>
- Gilmore, L. Perceptions of Down syndrome in the Australian community. *Journal on Developmental Disabilities*, 12(1) (2006): 59-70.
- Goreczny, A. J., Bender, E. E., Caruso, G., Feinstein, C. S. *Attitudes toward individuals with disabilities: Results of a recent survey and implications of those results*. 2011.
- Henry, D., Keys, C., Jopp, D., & Balcazar, F. The Community Living Attitudes Scale, Mental Retardation Form: Development and psychometric properties. *Mental Retardation*, 34 (1996): 149-158.
- Holtz, K. D., & Tessman, G. K. Evaluation of a peer-focused intervention to increase knowledge and foster positive attitudes toward children with Tourette syndrome. *Journal of developmental and physical disabilities*, 19(6) (2007): 531-542.
- Kampert, A. L., & Goreczny, A. J. Community involvement and socialization among individuals with mental retardation. *Research in Developmental Disabilities*, 28 (2007): 278-286.
- Leutar, Z., & Štambuk, A. Stavovi mladih prema osobama sa tjelesnim invaliditetom. *Revija za sociologiju*, 37(1-2) (2006): 91-102.
- Милачић-Видојевић, И., и Драгојевић, Н. Стигма и дискриминација према особама са менталном болешћу и члановима њихових породица. *Специјална едукација и рехабилитација* 10(2) (2011): 319-337.
- Миленовић, Ж. Упоредна анализа улоге наставника у традиционалној и инклузивној школи. *Зборник радова Учитељског факултета Призрен – Лепосавић*, 3 (2009): 88-99.
- Miller, K. J., Fullmer, S. L., & Walls, R. T. A dozen years of mainstreaming literature: A content analysis. *Exceptionality*, 6(2) (1996): 99-109.
- Mirete, A. B., Belmonte, M. L., Mirete, L., & García-Sanz, M. P. Predictors of attitudes about people with intellectual disabilities: Empathy for a change towards inclusion. *International Journal of Developmental Disabilities*, 1-9 (2020). <https://doi.org/10.1080/20473869.2020.1851122>
- Morin, D., Rivard, M., Crocker, A. G., Boursier, C. P., & Caron, J. Public attitudes towards intellectual disability: a multidimensional perspective. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(3) (2012): 279-292. <https://doi.org/10.1111/jir.12008>
- Павићевић, М. Повезаност родитељског понашања и особина личности детета – Метаанализа. *Зборник радова Учитељског факултета Призрен – Лепосавић*, 12 (2018): 155-171.
- Petz, B. i sur. *Psihologijski riječnik*. Zagreb: Prosvjeta. 1992.

- Rosenbaum P. L., Armstrong R. W., King S. M. Children's attitudes toward disabled peers: A self-report measure. *Journal of Pediatric Psychology* 11 (1986): 517-530.
- Rosenbaum, P. L., Armstrong, R. W., & King, S. M. Children's attitudes toward disabled peers: A self-report measure. *Journal of Pediatric Psychology*, 11(4) (1986): 517-530.
- Špelić, A., Zuliani, Đ., & Krizmanić, M. Socijalizacija učenika s posebnim potrebama u razrednim sredinama. *Monografija međunarodnog znanstvenog i stručnog skupa Dani Mate Demarina 'Škola po mjeri'*, (str. 175–195). Kadum V.(2009): 24-25.
- Strack, F., & Deutsch, R. Reflective and Impulsive Determinants of Social Behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 8(3) (2004): 220–247.
https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0803_1
- Ten Klooster, P., Dannenberg, J., Taal, E., Burger, R., & Rasker, J. Attitudes towards people with physical or intellectual disabilities: Nursing students and non-nursing peers. *Journal of Advanced Nursing*, 65(12) (2009): 2562-2573.
- Wilson, M. C., & Scior, K. Implicit Attitudes towards People with Intellectual Disabilities: Their Relationship with Explicit Attitudes, Social Distance, Emotions and Contact. *PLOS ONE*, 10(9) (2015): 1-19.<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0137902>
- Yazbeck, M., McVilly, K, & Parmenter, T.R. Attitudes Toward People with Intellectual Disabilities An Australian Perspective. *Journal of disability policy studies*, 15(2) (2004): 97-111.
- Yuker, H., & Block, J. *Research with the Attitude Toward Disabled People Scales: 1960–1985*.
Hampstead, NY: Holstra University Center for the Study of Attitudes Toward People with Disabilities. 1986.

SOCIODEMOGRAPHIC PREDICTORS OF ATTITUDES TOWARDS PERSONS WITH DISABILITIES IN INTELLECTUAL DEVELOPMENT

Abstract: *There are number of papers in the literature that deal with the topic of attitudes towards people with disabilities. In general, these papers tend to highlight the predictors of attitudes, dealing with the topic of inclusion. The aim of this paper is to review and analyze the available research on the socio-demographic predictors of attitudes towards people with intellectual disabilities. A review of available literature was performed by searching electronic databases Google Scholar, Research Gate, the Consortium of Libraries of Serbia for Unified Procurement (KOBSON), as well as available printed books. Analysis of research results indicates that the following factors have a great influence on attitudes towards people with intellectual disabilities: level of empathy, level of knowledge about people with disabilities, frequency of contacts with people and children with disabilities, gender, age, etc. The finding of different attitudes of respondents towards people with disabilities, is a finding that opens up new research questions. It also provides a good starting point for new research. In the future, models and programs for changing attitudes by acting on predictors should be offered.*

Key words: *analysis, predictors, attitudes, persons with ID.*